

Hulp aan Zwarte sterns (*Chlidonias niger*)

A. TIMMERMAN.
(R.I.V.O.N.)

Het is aan vele ornithologen bekend, dat de laatste jaren verscheidene zwarte-sternbiotopen verloren zijn gegaan door allerlei cultuurtechnische maatregelen als ontginningen en ruilverkavelingen, evenals door stadsuitbreidingen, wegverbredingen en -verleggingen, vuilstorten, ontgravingen enz. Op andere wijze, namelijk door verlanding, is eveneens hier en daar een kolonie verdwenen. Deze feiten stemmen tot nadenken, temeer omdat het niet alleen een nationaal, maar een internationaal verschijnsel betreft. Voous (1960) heeft hierop reeds gewezen in zijn Atlas van de Europese vogels.

De Zwarte stern is weliswaar, evenals trouwens de andere sternsoorten, zeer wisselvallig in haar optreden, maar dat neemt niet weg, dat ze, eenmaal gevestigd, vele jaren achtereen een bepaald broedterrein kan blijven bezetten. Eenmaal verdwenen komt ze niet zo gemakkelijk terug!

Een voorbeeld hiervan is Engeland, waar de soort sedert 1885 zo goed als verdwenen is, hoewel er voldoende geschikte biotopen zijn. Gelukkig strekt het verspreidingsgebied van de soort zich over zo'n groot deel van Europa en Azië uit, dat er niet behoeft te worden gevreesd, althans niet op dit moment, dat de Zwarte stern op uitsterven staat of er mee wordt bedreigd.

Verleden jaar werden door het Staatsbosbeheer ten behoeve van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen vier dicht tegen elkaar gelegen kolken (wielen) met wat omliggend gedege- nereerd blauwgrasland in de Mastenbroe-

kerpolder bij Hasselt aangekocht. De kolken liggen aan de binnenkant van de dijk van Hasselt naar Genemuiden. Het gehucht dichtbij, waar drie boerderijen op terpen staan, wordt Helderlicht genoemd. De kolken konden wel eens ontstaan zijn bij de watersnoodramp van 1776. Landschappelijk is het een zeer aantrekkelijke plaats.

Buitendijks stroomt het Zwartewater met zijn drassige oeverhooilanden waar jaar in jaar uit in het voorjaar de prachtige Kievitsbloemen bloeien.

In het kleinste kolkje huisde sinds mensenheugenis een sternkolonie. Maar in de laatste twintig jaar onderging dit kleine kolkje een steeds verdergaande verlanding, waardoor de kolonie, die uit enkele tientallen nesten bestond, het veel moeilijker kreeg. Aanvankelijk was slechts een smalle strook langs de oever bezet met Krabbescheer. Doch deze plant woekerde in de loop van de jaren steeds verder en tenslotte was de gehele plas ermee bedekt. In aansluiting daarop drongen vanaf de kanten lisdodden, biezen en Riet binnen. Toen het zover was kon de schoolgaande jeugd tot het midden van het wieltje doordringen en was er geen zwarte-stern-ei meer veilig. De laatste jaren kwamen de vogels er niet meer tot broeden. Niet alleen de jeugd had ze verdreven, ook het biotoop was ongeschikt geworden. Het open water van het kolkje is nu in een ruige vegetatie verzonken. Het wordt door een met de situatie onbekende niet meer gezien.

Na de aankoop van deze kolken kwam de gedachte op, een poging te onderne-

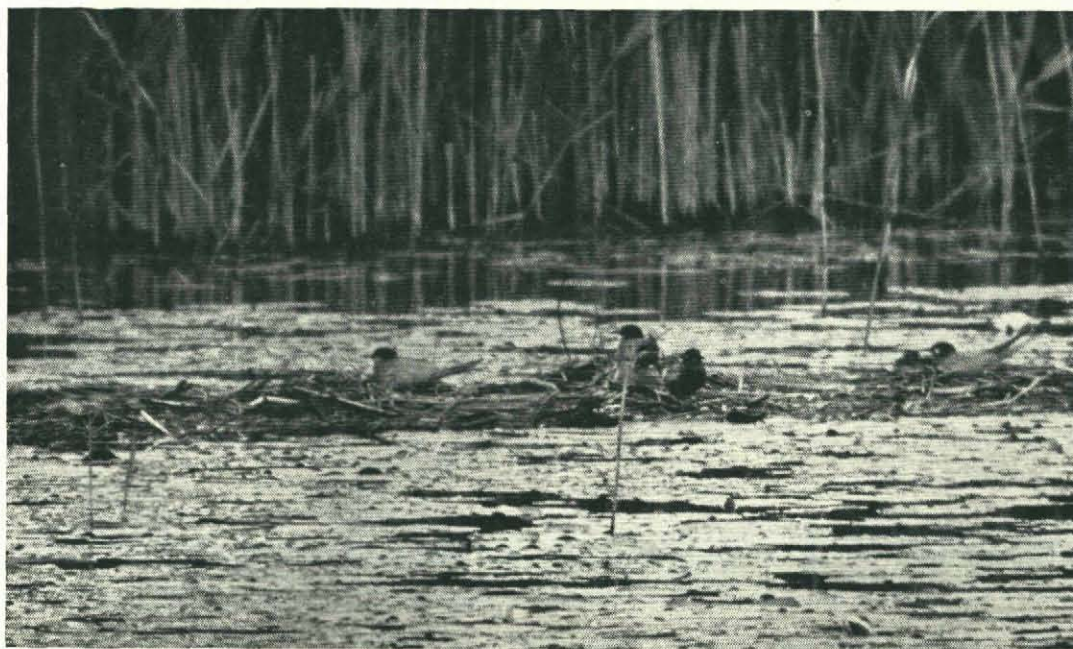

Fig. 1. *Zwarte sterns nestelen op de rietmatten.*

Foto R.I.V.O.N.

men om op deze oude broedplaatsen de Zwarte sterns opnieuw tot broeden te laten komen. Met het verlande kolkje kon weinig meer aangevangen worden. Er moest naar andere gelegenheid en middelen worden gezocht.

De Zwitsers maken kunstmatige eilandjes van een „stokkenmat” om Vissiefjes een broedplaats te verschaffen op hun open meren. De stokken worden naast elkaar aan elkaar bevestigd. Zo ontstaat een drijvend eiland, waarover nestmateriaal geworpen kan worden. Gedachtig aan deze proeven, die in Zwitserland goed waren gelukt, werd iets soortgelijks bedacht om aan de Zwarte sterns bij Hasselt een nieuwe broedplaats te verschaffen. Omdat het moeilijk was aan voldoende stokken te komen, werd het geprobeerd met rietmatten. Deze zijn beweeglijk en bevatten in zich zelf reeds nestmateriaal. Omdat de Zwarte stern

graag broedt temidden van waterplanten, niet temidden van open water, werden de rietmatten gelegd op een plaats waar Waterlelie en Gele plomp naar boven zouden komen. Dat was op een door rietgroei beschutte plek.

Op twee plaatsen werd een proef genomen, namelijk te Helderlicht bij Hasselt in de Mastenbroekerpolder en in het reservaat de Weerribben bij Oldemarkt. In de Weerribben huist een reeds lang bestaande zwarte-sternkolonie die zich goed kan handhaven. Daar was er dus eigenlijk geen behoefte aan. Het ging er hier om te weten te komen of de vogels onderscheid maakten. In één van de kolken bij Helderlicht werden op 10 mei 1961 twee aan elkaar bevestigde rietmatten in het water geschoven en bedekt met halfvergane planteresten en daak (aanspoelsel van Riet en biezen). Hetzelfde gebeurde in het reservaat de Weerribben,

een behoorlijk eind verwijderd van de daar bestaande zwarte-sternkolonie.

Reeds de volgende dag hadden Zwarte sterns bij Helderlicht de nieuwe broedgelegenheid ontdekt. Daarvan op de hoogte gebracht door een er vlakbij wonende boer legden wij er op 13 mei nog vier matten bij, weer bedekt met daak en planteresten. In de Weerribben keken de sterns niet naar de matten om. Er bestond blijkbaar geen behoefte aan meer broedgelegenheid. Ze zijn er ook nooit op geweest...

Bij Helderlicht voltrok de nederzetting zich ook verder zeer voorspoedig. In korte tijd werden de nesten gemaakt van het gegeven nestmateriaal (fig. 1). Spoedig geleek het geheel wel op een soort flamingobroedplaats; vele kleine heuveltjes dicht bij elkaar in het water (fig. 2). De rietmat zelf was door de zwaarte hier en daar onder de wateroppervlakte gezakt.

In de korte tijd van twaalf dagen werden de nesten gevormd en de eieren gelegd. Op 25 mei waren er welgeteld 30 nesten met gemiddeld 3 eieren op het circa 20 m² grote rietmatten-eiland. Op 6 juni werd het eerste donsjong gezien en op 9 juni waren er reeds zeer vele jongen. Om duidelijker te kunnen vaststellen hoeveel jongen er waren uitgekomen, met het doel een maat te hebben voor het voortplantingssucces, werd met een rubberboot een poging gedaan de kolonie dichter te naderen. Bij nadering zwommen de kuikens echter van de nesten weg en aangezien de vrees bestond, dat hierdoor ongelukken zouden ontstaan, werd van verder pogen afgezien. Op 17 juni werd met een kijker de stand van zaken nogmaals opgenomen. Het aantal jongen kon niet precies worden vastgesteld. Gezien het eicenaantal van de vorige bezoeken viel het tegen. Vermoedelijk wa-

Fig. 2. *Vele nesten dicht op elkaar.*

Foto R.I.V.O.N.

ren er vele eieren onbevruucht. Of er ook eieren of kuikens slachtoffers van roofdieren of roofvogels geworden zijn, is helaas onbekend. Het werd evenwel niet waargenomen. In de lucht verdedigden de Zwarte sterns de broedplaats zeer fel tegen overvliegende Kraaien en Eksters. Het bleek aan te bevelen om zodra de sterns de broedplaats verlaten hebben de matten binnen te halen. Anders zakken

ze nog verder naar beneden en gaan ze rotten. Het uit het water halen van de matten was wel een heel karwei!

Deze leerzame, nuttige en interessante proefneming zal zo mogelijk het komende seizoen met meer materiaal worden herhaald. Het is zeer waarschijnlijk, dat er in de omgeving van Hasselt nog meer Zwarte sterns op broedgelegenheid wachten.

Vragen en korte mededelingen

Zomerwaarnemingen van de Watervleermuis (*Myotis daubentonii*) in de omgeving van Utrecht. Op 29 mei 1956 vingen wij uit een holle Beuk in het bos Voordaan bij Groenekan 32 wijfjes van de Watervleermuis, die bijna allen in een vrij ver gevorderd stadium van zwangerschap verkeerden. Eén ervan droeg een ring, die op 5 januari 1955 door ons was aangelegd in de Nieuwe Groeve behorende bij het Voogdijgesticht te Heer (Z.L.). De overige dieren werden ter plaatse ook geringd en onmiddellijk vrijgelaten.

Op 11 juli 1961 vingen wij uit een holle Beuk langs de Soestdijkseweg in De Bilt 25 Watervleermuizen, waarvan er 21 mannetjes en 4 vermoedelijk nog niet geslachtsrijpe maar wel volgroeide wijfjes waren. Eén van deze wijfjes was door ons geringd op 25 januari 1961 in het fort Rhijnauwen bij Utrecht en was dus minstens één jaar oud. Ook ditmaal werd de rest van de dieren door ons geringd en ter plaatse vrijgelaten.

In de jaren tussen 1956 en 1961 werd door ons geen enkele Watervleermuis meer waargenomen in de omgeving van Utrecht gedurende de zomer. Wel kregen wij één van de wijfjes — geringd in Groenekan in 1956 (zie boven) — teruggemeld op 9 juli 1956 uit fort Ruigenhoek bij Utrecht en een ander wijfje uit dezelfde groep vonden wij zelf terug op 18 februari 1958 in het kasteel Amerongen, waar ze haar winterslaap hield.

De Watervleermuis komt in heel Nederland en ook in de omgeving van Utrecht algemeen voor. Gedurende de winterslaap worden regelmatig exemplaren gevonden in fort van de Hollandse Waterlinie en zelfs in kelders in de stad. Merkwaardiger-

wijze is er van kraamkamers van deze soort in ons land tot nu toe niets bekend. Dit is overigens eveneens het geval met andere in ons land niet zeldzame soorten. Vermoedelijk zijn de bewuste kraamkamers er wel, maar worden ze eenvoudig niet ontdekt door of gemeld aan waarnemers met verstand van zaken. Een gunstige uitzondering daarop is dus onze vangst in Voordaan in 1956. Weliswaar zijn de dieren niet meer in dit bos teruggekeerd, maar de terugmelding van een van deze wijfjes in dezelfde zomer uit het fort Ruigenhoek (zie boven) is een aanwijzing, dat ze niet ver van Utrecht haar jongen hebben geworpen. Wij zijn geneigd aan te nemen, dat zij ook 's winters niet ver weg gaan, gezien het geregeld voorkomen van de soort in kelders en fort in en om Utrecht tijdens de winterslaap en gezien de bovenvermelde terugmelding uit Amerongen. Geheel in strijd met deze opvatting schijnt het echter, dat wij een van de wijfjes uit Voordaan ongeveer 1½ jaar tevoren in Zuid-Limburg konden ringen. Naar onze mening is dit niet per se een geval van trek maar kan het ook verhuizing met een meer permanent karakter zijn.

Het vangen van een groot aantal mannetjes in de zomer (zoals op 11 juli 1961) geeft aanleiding tot de volgende overwegingen. Van de zomerverblijfplaatsen van mannelijke vleermuizen is in het algemeen bitter weinig bekend, ook in de gevallen, waarin kraamkamers van de wijfjes van de betrokken soort wel geregeld gevonden worden. Men neemt meestal aan, dat de mannetjes zich gedurende de kraamperiode individueel of in kleine groepjes over een groot gebied verspreiden en daardoor aan de aandacht ontsnappen. Onze vondst van 21 manne-